Section: Philology and Linguistics

DOI 10.70286/SV-30.10.2026.009

Оціночні судження та їхні функції в юридичному дискурсі

П'ятецька Ольга Василівна, к.філол.н., доцент
Кафедри стилістики та мовної комунікації
Навчально-наукового інституту філології,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

У юридичному дискурсі, якому притаманні логічність, точність, зрозумілість, однозначність, нейтральність викладу, особливого значення набуває тісний зв'язок між мовною формою вираження думки та її правовими наслідками. На окрему увагу в цьому контексті заслуговує категорія оцінності, яку в лінгвістиці традиційно розглядають як відображення позитивного або негативного ставлення мовця до зображуваного предмета, явища в емпліцитній чи імпліцитній формах. У мові права категорія оцінності пов'язана з терміном «оціночні судження», дефініцію якого сформульовано в ст. 30 Закону України «Про інформацію»: «Оціночними судженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критики, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів. Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості » [3]. У різних нормативно-правових документах, а особливо в дифамаційних позовах – зверненнях до суду з вимогою захисту честі, гідності та ділової репутації у зв'язку з поширенням недостовірної інформації про фізичну чи юридичну особу, нерідко виникає проблема чіткого розмежування фактичних тверджень, які підлягають спростуванню, та оціночних суджень, що згідно з вищевказаним Законом України не підлягають спростуванню, тому не можуть бути перевірені на достовірність. Усе це може суттєво вплинути на тривалість судового процесу та задоволення позовних вимог. Наразі питання більш детального розгляду поняття оцінності, мовного вираження оціночних суджень та їх функціонального потенціалу в юридичному дискурсі є актуальним і недостатньо вивченим.

Як відомо, у судових рішеннях, промовах, позовних заявах та інших юридичних документах часто дається оцінка певних дій, обставин чи поведінки учасників правовідносин, що на вербальному рівні може виражатися переважно прикметниками, прислівниками, рідше – іменниками, через прийоми іронії, сатири, алегорії, гіперболізації, використання розмовної, стилістично зниженої лексики тощо. Проте варто пам'ятати, що не кожна оцінна мовна одиниця перетворює висловлювання на оціночне судження, оскільки в ньому може

поєднуватися одночасно суб'єктивна характеристика та повідомлення про конкретні факти чи події. Тому, за словами дослідниці Наталі Кондратенко, для розмежування оцінки й факту необхідно враховувати значення слів, пряме чи переносне їх уживання, зміст висловлювання та комунікативний намір мовця [6, с. 106–113].

Не менш важливо в юридичному дискурсі розрізняти власне оціночні судження, що відтворюють суб'єктивну думку, ставлення мовця, та оцінні законодавчі поняття, терміни, які функціонують у різних галузях права. Оцінні правові поняття не мають емоційно-експресивного забарвлення, не виражають суб'єктивної думки мовця, а визначають загальні засади правового регулювання та встановлюють правові критерії поведінки. Наприклад, у галузі кримінального права оцінні поняття можуть вказувати на кваліфікацію кримінального правопорушення, ступінь суспільної небезпеки діянь, межі допустимих дій (*тяжкий злочин, особлива зухвалість, м'яке покарання, грубе порушення, недбале ставлення, умисне знищення, злісне ухилення тощо)* [2]. У цивільному праві, зокрема відповідно до ст.3 Цивільного кодексу України, загальними засадами цивільного законодавства є «*справедливість, добросовісність та розумність*» [4]. Ці три поняття, виражені іменниками, мають спільне позитивне оцінне значення й водночас власне змістове наповнення: *справедливість* пов'язана з неупередженим належним ставленням; *добросовісність* передбачає чесність і сумлінність поведінки; *розумність* передбачає обґрунтованість і поміркованість поведінки відповідно до конкретних обставин. Тобто тут можна говорити про такі функції оцінних понять, як регулятивну та ціннісно-орієнтаційну.

Як приклад негативної оцінності можна навести ст.28 Конституції України, у якій через оцінні поняття формується перелік неприпустимих форм поводження з людиною та ставлення до неї : «Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню» [1]. У цьому контексті прикметники *жорстоке* та *нелюдське* мають виразну негативну семантику та асоціюються із заподіянням страждань, насильством та відсутністю співчуття. Прикметник *нелюдський* посилює негативну характеристику, вказуючи на поведінку, що суперечить основним принципам гуманного ставлення до людини. Тут негативна оцінність виступає складником юридичної заборони та водночас визначає зміст правової гарантії.

Під час розгляду позовних спорів, заяв щодо захисту честі, гідності та ділової репутації, у постановах Верховного Суду, судових промовах часто виникає проблема визначення характеру інформації: чи є вона фактичним твердженням, чи оціночним судженням, критичним висловлюванням, правдивість якого не підлягає доведенню. Вирішення цієї проблеми пов'язане з необхідністю врахування загального змісту контексту всього висловлювання чи публікації. Прикладом цього є Постанова Верховного Суду від 15 травня 2024 року у справі № 757/17241/21-ц [5], яка стосувалася захисту честі, гідності та

ділової репутації народного депутата України. Він як позивач звернувся до суду з вимогою визнати неправдивою та спростувати інформацію, поширену про нього іншим народним депутатом під час інтерв'ю одному з телеканалів. Також позивач виступив із вимогою відшкодувати завдану йому моральну шкоду. У процесі цієї судової справи було проаналізовано публічні висловлювання, у яких вживалися слова «дерибан», «какого-то», що належать до стилістично зниженої, розмовної лексики. Перша мовна одиниця є оцінним судженням, яке виражає негативне та критичне ставлення мовця до описаної ним ситуації, пов'язаної із сумнівним і несправедливим розподілом коштів та майна. Натомість лексема «какого-то» вказує на невизначеність і водночас передає зневажливий або скептичний тон мовлення відповідача. Верховний Суд постановив, що ці слова не повідомляють про конкретні перевірені факти та дії певної особи, а є оцінними судженнями, що відтворюють загальне ставлення мовця до ситуації. Як бачимо, наведений приклад демонструє насамперед аксіологічну та переконувальну функції оціночного судження, оскільки мовець через стилістично знижену лексику передає власну позицію та впливає на сприйняття інформації адресатом. Ця судова справа дає змогу зробити важливий висновок, що для вирішення подібного спору необхідно передусім проаналізувати загалом текст чи відеоматеріал, а не «виривати» одне речення із контексту всієї публікації при його спростуванні; з'ясувати, чи стосується спірне висловлювання позивача; чи можна вважати інформацію такою, що порушує права позивача; чи містить конкретні фактичні твердження, що можна довести, чи є оціночним судженням [5].

Тож наведені вище приклади свідчать про те, що до основних функцій оціночних суджень у юридичному дискурсі належать аксіологічна функція, пов’язана з вираженням позитивного або негативного ставлення до певної особи, предмета чи ситуації та виявляється в критичних висловлюваннях, які стають предметом судового розгляду; переконувальна, оскільки оціночні судження можуть впливати на адресата, формувати суб'єктивну позицію та відповідне ставлення мовця до ситуації та її обставин; аргументативна функція, що полягає у використанні оцінних характеристик для обґрунтування певної позиції, пояснення, чому мовець вважає конкретні дії правильними або неприйнятними; інтерпретаційна функція реалізується тоді, коли оцінне висловлювання пропонує певне тлумачення події. Тут важливе значення має контекст, адже семантика окремих слів не завжди цілком розкриває зміст повідомлення. Що ж стосується законодавчих оцінних понять, то вони в різних нормативно-правових актах набувають нормативного значення й виконують здебільшого регулятивну функцію.

Варто зазначити також, що названі функції нерідко поєднуються, зокрема, негативна оцінність може передавати одночасно авторську оцінку, пропонувати певне тлумачення подій і впливати на сприйняття інформації.

Отже, проведений аналіз дає підстави зробити такі висновки: оціночні судження та оцінні законодавчі поняття є невід'ємними складниками

юридичного дискурсу, що дають змогу визначати загальні засади правового регулювання та встановлювати правові критерії поведінки, висловлювати певне ставлення до подій, формувати аргументовану позицію й характеризувати поведінку учасників правовідносин; категорія оцінності на вербальному рівні може виражатися переважно прикметниками, прислівниками, рідше – іменниками, через прийоми іронії, сатири, алегорії, гіперболізації, використання розмовної, стилістично зниженої лексики тощо; важливо розмежовувати фактичні твердження та оціночні судження, ураховуючи цілісний контекст, який допомагає визначити, чи передає висловлювання авторську думку, чи повідомляє про конкретні факти. Установлено, що оціночні судження виконують насамперед аксіологічну, інтерпретаційну, аргументативну та переконувальну функції, натомість оцінні законодавчі поняття – регулятивну функцію. Загалом дослідження оцінності в правовій комунікації потребує врахування лексичного значення, стилістичного забарвлення мовних одиниць та аналізу контексту.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр
2. Кондратенко, Н. В. (2022). Фактичне твердження та оцінне судження: розмежування в семантико-текстуальній лінгвістичній експертизі. *Прикладна лінгвістика на Півдні України: здобутки і перспективи* с. 106–113.
3. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та доповненнями станом на 4 серпня 2025 року. (2025). Алерта.
4. Постанова Верховного Суду від 15 травня 2024 року у справі № 757/17241/21-ц, провадження № 61-16303св23. Єдиний державний реєстр судових рішень. https://reyestr.court.gov.ua/Review/119069771
5. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15